

تبیین و تحلیل موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان (مطالعه موردی: استان یزد)

دکتر سید حبیب ا... میرغفوری*^۱

استادیار دانشگاه یزد

حسین صیادی تورانلو

دانشجوی دکتری مدیریت، دانشگاه تربیت مدرس

محسن طاهری دمنه

دانشجوی کارشناسی ارشد مدیریت اجرایی

چکیده:

کارآفرینی زنان نقش با اهمی را در اقتدار زنان و توسعه جوامع ایفا می کند. بررسی های اخیر نشان داده است که در بسیاری از جوامع و فرهنگ ها از جمله کشور ما، زنان به شدت به کارآفرینی روی آورده اند؛ اما علیرغم این موضوع، ورود زنان به عرصه کارآفرینی همواره با موانع و محدودیت های زیادی روبه رو بوده است. آمارها نشان می دهد کمتر از ۱۰ درصد از کارآفرینان در ایران زن هستند؛ و عوامل گوناگونی مانع از بروز و رشد استعداد های بالقوه زنان در عرصه کارآفرینی شده است. در این مقاله، سعی شده است تا موانع کارآفرینی زنان در ایران شناسایی و بررسی شود. بدین منظور جهت شناسایی موانع و محدودیت ها ابتدا به بررسی ادبیات موضوع موانع کارآفرینی زنان پرداخته شده و از نظر خبرگان این موانع در هفت بعد و ۴۱ مؤلفه دسته بندی شد. سپس با استفاده از روش های آماری به تحلیل داده های جمع آوری شده در ارتباط با موانع کارآفرینی زنان در استان یزد پرداخته شد. نتایج نشان داد که ۳۰ مانع در شش بعد خانوادگی، علمی-تحصیلی، شخصیتی، مالی، فرهنگی-اجتماعی و قانونی، بر کارآفرینی زنان تأثیر گذار بوده و موانع بعد پرورشی تأثیر گذار نیستند.

واژه های کلیدی: کارآفرینی، زنان، زنان کارآفرین، موانع و مشکلات

Investigating the barriers of women's entrepreneurship in Iran Society (Case: the women entrepreneurs of Yazd province)

Seyyed Habibollah Mirghafoori

Assistant prof Yazd University

Hossein Sayyadi Tooranloo

Student of Tarbiat Modares University

Mohsen Taheri Demneh

EMBA student of Yazd University

Abstract

Women's entrepreneurship has a tremendous potential in empowering women and transforming society. Recently, it has been recognized that more and more women in many cultures such as our country are becoming entrepreneurs in a formal sense. However, the prospect of women becoming entrepreneurs is limited by various barriers. The statistics show that less than 10 per cent of the entrepreneurs in Iran are women and a host of barriers prevent women from realizing their full potential as entrepreneurs.

This article tries to explore and identify the barriers of women's entrepreneurship in Iran. At the first we investigated the literature on barriers to women's entrepreneurship. Then by using of experts opinions, these barriers are classified into seven dimensions and 41 factors. Then we used statistical methods to analyses the data collected from women entrepreneurs of Yazd province. Outcomes show that 30 factors in six dimensions affect women entrepreneurship. These six dimensions are familial, scientific, personality, financial, culture-society and regulation. And the nurture dimension has no effect on women entrepreneurship.

Keywords: entrepreneurship, women, women entrepreneurs, barriers,

مقدمه:

کارآفرینی فرآیندی است که نقش حیاتی در تداوم، رشد و توسعه ملی و حتی اقتصادی جهانی ایفا می کند. لذا لزوم ایجاد بستر و جو مناسب در جهت حمایت های منطقی اعم از مادی، معنوی، فرهنگی، تحقیقاتی و علمی از کارآفرینی و کارآفرینان بیش از پیش در کشور ما احساس می گردد. اهمیت بحث کارآفرینی به حدی است که اقتصاددانان کارآفرینان را موتور رشد و توسعه اقتصادی جامعه می دانند (Schumpeter, 1934) و دانشمندان مدیریت آن ها را از مهمترین عوامل تحول و نوآوری های سازمانی در عصر حاضر به شمار می آورند. لذا هر محیطی که افرادش

برخوردار از تفکر و هنر کارآفرینی باشند، اقتصادی پویا و متنوع خواهند داشت (Kazemi & Maharati, 2008).

متأسفانه در ایران نهاد یا سازمان دولتی مختص کارآفرینی و کارآفرینان وجود ندارد. و تنها در برخی وزارتخانه‌ها و نهادهای دولتی، حمایت‌های محدودی از خود اشتغالی مشاهده می‌گردد. این حمایت‌ها به صورت عمومی است و زنان نیز همچون مردان در حد امکان از آن بهره‌مند می‌شوند و برنامه‌ای ویژه برای زنان کارآفرین وجود ندارد. از این حمایت‌ها می‌توان به طرح خوداشتغالی وزارت کار و امور اجتماعی، کمک‌های مالی بانک کشاورزی، حمایت‌ها و کمک‌های وزارت تعاون اشاره کرد. تنها برنامه‌های ویژه برای زنان کارآفرین، کمک‌های جزئی بانک کشاورزی و حمایت وزارت تعاون از تعاونی‌های با ۷۰٪ عضو زن می‌باشد که آن هم متأسفانه کارایی و اثربخشی لازم را نداشته و به رانت تبدیل شده است (Saber, 2003).

با توجه به اینکه زنان نیمی از جمعیت فعال کشور را تشکیل می‌دهند و در سال‌های اخیر (رشد) قابل توجهی در سطح تحصیلات و اشتغال زنان در جامعه ایران به وجود آمده است، لذا توجه به فعالیت‌های کارآفرینانه در این قشر از جامعه می‌تواند به رشد و توسعه اقتصادی کشور کمک شایانی نماید. آمار مربوط به اثرات اقتصادی کارآفرینی زنان در جوامع مختلف مؤید این گفته است. به عنوان مثال فعالیت‌های کارآفرینانه زنان در ایالات متحده آمریکا بین سال‌های ۸۷ تا ۹۷، از نظر تعداد ۲ برابر، از نظر اشتغال زایی ۴ برابر و از نظر فروش ۵ برابر شده است. همچنین نرخ افزایش تعداد زنان صاحب کسب و کار در ایالات متحده آمریکا بین سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۲، افزایشی ۱۴ درصدی داشته است و این نرخ دو برابر افزایش فعالیت‌های کارآفرینی مردان است (Arasti, 2006). در رابطه با رشد در فروش سالیانه بنگاه‌های اقتصادی با مالکیت یا مدیریت زنان نیز شاهد ارقام (بسیار بالایی) هستیم. این رشد طی ۱۲ سال اخیر، حدود ۴۳۰ درصد و بین سال‌های ۱۹۹۷ تا ۲۰۰۲، ۴۰ درصد (حدود ۱.۵ تریلیون دلار) بوده است. همچنین این بنگاه‌های اقتصادی در سال ۲۰۰۲ برای حدود ۱۰ میلیون نفر شغل ایجاد کرده‌اند و سالانه حدود ۲/۵ تریلیون دلار به درآمد اقتصادی دولت آمریکا کمک کرده‌اند که این رقم از GDP بسیاری از کشورها بالاتر است (Arasti, 2006). در سایر کشورها نیز شاهد چنین رشدی در تعداد زنان کارآفرین هستیم. در پرتغال، تعداد زنان کارآفرین در سال ۱۹۹۵، ۵۳ درصد رشد داشته است (OECD,

(1998). در فرانسه، ۲۸٪ کل کسب و کارها توسط زنان ایجاد و اداره می‌شود (ORBAN, 2001). در استرالیا، زنان صاحب کسب و کار، ۱۰ الی ۱۵ درصد از درآمد ملی را تولید می‌کنند. در تونس، ۵۰۰۰ زن صاحب کسب و کار وجود دارد که ۱۵٪ کل صاحبان کسب و کار تونس را تشکیل می‌دهند (Arasti, 2006). از این رو، کارآفرینی زنان، امروزه در دنیا به عنوان یکی از منابع رشد، اشتغال زایی و نوآوری شناخته شده است.

لذا بنابه ضرورت توسعه سهم زنان در اقتصاد ملی و مقابله با بحران بی‌کاری زنان ضروری است که شرایط لازم برای توسعه کسب و کار زنان کارآفرین فراهم گردد تا زنان با ایجاد کسب و کار و فرصت‌های شغلی برای خود و دیگران بتوانند معضل کنونی جامعه را پایان بخشند (Golrad, 2006).

با این وجود علی‌رغم سیر پیشرونده فعالیت‌های کارآفرینی در کشورهای مختلف، آمارهای موجود بیانگر این واقعیت است که هنوز جامعه ایران نتوانسته است از توانمندی‌های مربوط به زنان کارآفرین استفاده نماید. به عنوان مثال استان یزد یکی از استان‌هایی است که در آن با ایجاد پارک علم و فناوری و همچنین تلاش‌های گسترده اداره تعاون و سایر سازمان‌ها، فعالیت‌های کارآفرینانه زنان در حد قابل توجهی تشویق و حمایت می‌شود. اما علی‌رغم این تلاش‌ها، سهم زنان در بین کارآفرینان سال ۱۳۸۵ استان، تنها ۸٪ بوده است (Office of labour and social affairs, 2007).

بدیهی است که در مسیر توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه زنان، موانع و مشکلات متعددی وجود دارد که شناسایی و رفع آن‌ها منجر به تسهیل این امر خواهد شد. بنابراین مطالعه موانع کارآفرینی زنان به شناسایی محدودیت‌های موجود، اصلاح مسیر آتی و در نهایت افزایش کارآیی فردی و اجتماعی آنان کمک می‌کند (Javaheri, 2005).

با توجه به اینکه مطالعات کمی در این زمینه انجام شده است، این پژوهش در صدد است تا از طریق مطالعه اکتشافی، عوامل مؤثر بر عدم مشارکت زنان در فعالیت‌های کارآفرینی در بین کارآفرینان زن استان یزد را شناسایی و تجزیه و تحلیل نماید و راهکارهایی را جهت توسعه کارآفرینی در این بخش از جامعه ارائه دهد.

چارچوب نظری:

در عرصه‌ی جهانی، زنان خلاق، نوآور و مبتکر به عنوان کارآفرینان، منشأ تحولات بزرگی در زمینه‌های صنعتی، تولیدی و خدماتی شده‌اند و نقش آنان به عنوان موتور توسعه اقتصادی، قهرمانان ملی و توسعه صنعتی، محرک و مشوق سرمایه‌گذاری، عامل ایجاد اشتغال، گزینه اصلی انتقال فناوری و عامل رفع خلل و تنگناهای بازار، در جوامع تبیین یافته است (Arasti, 2006). در این راستا طی دو دهه گذشته، زنان بسیاری به عنوان کارآفرین به محیط‌های کسب و کار روی آورده‌اند، به طوری که حضور زنان در مکان‌های کسب و کار برای اداره سازمان‌های کوچک و کارآفرین اثر عظیمی بر اشتغال و محیط‌های کسب و کار در سراسر جهان داشته است. آمارها نشانگر رشد زنان کارآفرین تا سال ۲۰۰۲ در جهان بخصوص آمریکای شمالی بوده است. با این وجود هر چند که مشکلات اولیه بر سر راه توفیق زنان در کسب و کار از میان برداشته شده است، اما هنوز چالش‌ها و موانع فراروی زنان کارآفرین، بسیار است. پرسش‌های بسیاری از سوی پژوهش‌گران در باره اثرات و موانع کارآفرینی زنان مطرح شده است (جزنی، ص ۱۳۸۵). در یک بررسی انجام شده بر روی ۱۴۰ کارآفرین زن در آمریکا، موانع عمده آنان در زمینه راه اندازی و ادامه کار در جدول ۱ نشان داده شده است (Hisrich and Brush, 1984). در این بررسی بزرگترین مشکل زنان در مرحله راه اندازی، تأمین سرمایه و در مرحله ادامه کار، کمبود تجربه در برنامه ریزی مالی می‌باشد.

جدول شماره (۱): مشکلات عمده زنان کارآفرین در زمینه راه اندازی و ادامه کار (Hisrich and Brush, 1984)

مشکلات در ادامه کار	مشکلات راه اندازی
کمبود تجربه در برنامه ریزی مالی ۱۸٪	کمبود مهارت‌های حرفه‌ای ۲۰٪
تلاقی امور شرکت با مسائل شخصی ۱۵٪	تأمین سرمایه ۲۸٪
موقعیت جانبی ضعیف ۱۳٪	بی‌تجربگی در برنامه ریزی مالی ۲۰٪
کسب سرمایه ۱۱٪	موقعیت جانبی ضعیف ۲۱٪
کمبود مهارت‌های حرفه‌ای ۱۱٪	کمبود راهنمایی و مشاوره ۲۱٪

در مطالعه دیگری که در مورد ۱۲۹ زن کارآفرین آمریکایی انجام شده است، نتایج نشان

می‌دهد که ۳۴ درصد از آنان در جلب سرمایه گذاری و مدیریت مالی دچار مشکل بوده‌اند. همچنین در این تحقیق زنان کارآفرین ابراز داشتند که به علت زن بودن قادر به ورود به برخی از محافل اجتماعی نبوده‌اند، و البته این مسأله در مورد زنان سیاه پوست تشدید می‌شد (Battner and Moore, 1977)

مطالعه‌ی دیگری که از طریق مصاحبه با زنان کارآفرین شرکت کننده در برنامه آموزشی توسعه کارآفرینی زنان (WED) در رومانی صورت گرفت، آشکار نمود که اکثر آنها احساس می‌کنند که مهم ترین موانعی که در ابتدای راه باید برآنان غلبه کرد، موانع درونی از جمله: ترس از شکست، کمبود جسارت، کمبود حمایت معنوی و نبود الگوی مناسب می‌باشند (Golrad, 2006).

در تحقیق دیگری که بین ۲۱ زن کارآفرین در آمریکا انجام گردید، مشکلات جدی، کسب اعتبار و غلبه بر این باور اجتماعی که زنان در کار به اندازه مردان جدی نیستند، بیان گردیده است. به عبارت دیگر وام دهندگان، مشتریان، کارکنان و همسران، زنان را به اندازه مردان باور ندارند (Hisrich and Brush, 1985).

از جمله تحقیقاتی که در زمینه شناسایی موانع کارآفرینی زنان در داخل کشور صورت گرفته می‌توان به موارد زیر اشاره نمود.

در تحقیقی که در زمینه بررسی تأثیر نابرابری جنسیتی بر کارآفرینی زنان در ایران صورت گرفته، موانع خانوادگی، نظام تعلیم و تربیت، ناهمخوانی انتظارات نقشی، باورهای کلیشه ای و مناسبات حاکم بر سازمان کار به عنوان مهم ترین موانع کارآفرینی زنان ایرانی قید گردیده است (Javaheri, 2005).

در بررسی صورت گرفته در بین زنان کارآفرین در تعاونی های استان مازندران، مشکلات مالی، اختلاف میان اعضا و تبعیض علیه زنان، به عنوان مهمترین موانع کارآفرینی زنان در تعاونی‌ها مطرح گردیده است (Karimi, 2006).

در تحقیق دیگری که بین زنان کارآفرین در شهرها و روستاهای مختلف کشور صورت گرفته است، عمده موانع کارآفرینی زنان به شرح جدول ۲ بیان گردیده است (Saber, 2003).

جدول (۲): عمده موانع کارآفرینی زنان

موانع فردی	موانع سازمانی
<p>خانوادگی:</p> <p>۱- خانواده ۲- خانواده همسر ۳- همسر ۴- فرزندان</p> <p>علمی:</p> <p>۱- دانش و مهارت های مدیریتی ۲- دانش و مهارت های بازاریابی ۳- دانش حقوقی ۴- دانش فنی ۵- دانش مالی و حسابداری ۶- دانش و مهارت های اطلاعات</p>	<p>مالی:</p> <p>۱- فقدان یا کمبود سرمایه شخصی ۲- مشکل دریافت وام ۳- مشکل نقدینگی</p> <p>فیزیکی:</p> <p>۱- کمبود یا نبود مکان مناسب کسب و کار ۲- کمبود امکانات سخت افزاری ۳- مشکل تأمین مواد اولیه</p>

موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان

جهت شناسایی موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان، نخست با بررسی کتابخانه‌ای پیشینه پژوهش، یکسری از عوامل شناسایی گردید. سپس برای تکمیل این عوامل پرسش نامه ای بر اساس مفهوم پایای دلفی طراحی و میان کارشناسان (استادان دانشگاه یزد و برخی از کارآفرینان زن) توزیع شد. سرانجام با بررسی دیدگاه‌های کارشناسان و صاحب نظران سلسله موانع اولیه مؤثر در کارآفرینی زنان به دست آمد.

فرضیه‌های پژوهش

بر اساس (طبقه بندی) سلسله موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان فرضیه‌های پژوهشی چنین است:

فرضیه ۱-۱- موانع خانوادگی بر کارآفرینی زنان مؤثر است.

فرضیه ۱-۲- موانع علمی- تحصیلی بر کارآفرینی زنان مؤثر است.

فرضیه ۱-۳- موانع پرورشی بر کارآفرینی زنان مؤثر است.

فرضیه ۱-۴- موانع شخصیتی بر کارآفرینی زنان مؤثر است.

فرضیه ۱-۵- موانع مالی بر کارآفرینی زنان مؤثر است.

فرضیه ۱-۶- موانع فرهنگی- اجتماعی بر کارآفرینی زنان مؤثر است.

فرضیه ۱-۷- موانع قانونی بر کارآفرینی زنان مؤثر است.

فرضیه ۲- میان میزان تأثیر موانع مختلف، با یکدیگر بر کارآفرینی زنان در استان یزد، تفاوت معناداری وجود ندارد.

روش شناسی تحقیق

پژوهش از نوع کاربردی و روش انجام آن، توصیفی- پیمایشی است. روش جمع آوری داده‌ها، کتابخانه‌ای- میدانی است. اطلاعات مورد نیاز برای این پژوهش طی دو مرحله جمع آوری گردید. مرحله اول شامل روش کتابخانه‌ای و مرحله دوم مطالعات میدانی مشتمل بر مصاحبه اکتشافی و تکمیل پرسش نامه‌ها توسط زنان کارآفرین استان یزد بود.

جامعه آماری پژوهش شامل زنان کارآفرین استان یزد می‌شود. این جامعه چند دسته از زنان را به شرح زیر شامل می‌شود:

- کارآفرینان زن معرفی شده از سوی اداره کار و امور اجتماعی استان یزد
- زنانی که شرکت‌های مستقلی را زیر نظر پارک علم و فناوری استان یزد تأسیس نموده و فعالیت می‌کنند.

- زنان شاغل فعال در پست‌های مدیریتی و سرپرستی در ادارات و شرکت‌های استان یزد
جهت تعیین تعداد نمونه آماری، با استفاده از دستور برآورد حجم نمونه بر اساس جدول مورگان، شمار آماری ۹۰ نفر به دست آمد و بدین ترتیب تعداد ۹۰ پرسش نامه بین زنان کارآفرین توزیع گردید که از این تعداد پرسش نامه ۶۰ عدد دریافت گردید (نرخ بازگشتی ۰/۶۷). خلاصه داده های جمع آوری شده در ارتباط با پاسخ دهندگان به شرح جدول ۳ شماره می‌باشد.

جدول (۳): توزیع فراوانی ویژگی های جمعیت شناختی پاسخ دهندگان

وضعیت تاهل	فراوانی	درصد فراوانی	تحصیلات	فراوانی	درصد فراوانی	سابقه کار (سال)	فراوانی	درصد فراوانی
مجرد	۱۴	۲۳,۳	دیپلم	۹	۱۵	۱-۵	۳۰	۵۰
متاهل	۴۶	۷۶,۷	کاردانی	۵	۸,۳	۶-۱۰	۱۵	۲۵
بدون پاسخ	-	-	کارشناسی	۴۱	۶۸,۳	۱۱-۱۵	۹	۱۵
			کارشناسی ارشد	۵	۸,۳	۱۶-۲۰	۵	۸,۳
			جمع کل	۶۰	۱۰۰	۲۱-۲۵	۱	۱,۷
						جمع کل	۶۰	۱۰۰

ابزار گردآوری داده‌ها روایی^۱ و پایایی^۲

داده‌های مورد نیاز برای آزمون فرضیه‌های پژوهشی با استفاده از پرسش‌نامه گردآوری شد. پرسش‌نامه مذکور مبتنی بر ۷ قسمت و شامل ۴۱ پرسش درباره میزان تأثیر موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان بود.

الف- روایی ابزار جمع‌آوری داده‌ها

اصولاً تبدیل پاسخ‌ها به داده‌ها بخش مهمی از فرآیند پژوهش علمی است. پژوهش‌گر برای تبدیل پاسخ‌ها به داده‌ها، یک وسیله اندازه‌گیری به کار می‌برد. در این زمینه یک امر مسلم وجود دارد و آن این است که نمی‌توان بدون داشتن داده‌های خوب نتایج خوبی به دست آورد (Sarayi, 1997). شرط به دست آوردن داده‌های خوب به گونه کلی آن است که شیوه اندازه‌گیری دارای اعتبار و روایی کافی باشد (کنور، ص ۱۳۷۲). روایی اصطلاحی است که به هدفی که آزمون برای تحقق بخشیدن به آن درست شده است اشاره می‌کند. به سخن دیگر، آزمونی دارای روایی است که برای اندازه‌گیری آنچه مورد نظر است مناسب باشد. که پرسش‌نامه‌ی مذکور بر پایه‌ی موانع شناسایی شده در پیشینه پژوهش و دیدگاه صاحب‌نظران و کارشناسان فراهم گردیده است. ویرایش نهایی پرسش‌نامه را چند تن از صاحب‌نظران تأیید نمودند، بنابراین روایی پرسش‌نامه تأیید می‌شود.

ب- پایایی ابزار جمع‌آوری داده‌ها

یکی از ویژگی‌های فنی ابزار جمع‌آوری داده‌ها (پرسش‌نامه)، پایایی است. مفهوم ذکر شده با این امر سر و کار دارد که ابزار جمع‌آوری داده‌ها در شرایط یکسان تا چه اندازه نتایج یکسانی به دست می‌آورد. برای محاسبه ضریب پایایی، شیوه‌های مختلفی به کار برده می‌شود که از آن جمله می‌توان به: اجرای دوباره (روش باز آزمایی)، روش موازی (همتا)، روش تنصیف (دو نیمه کردن پرسش‌نامه و محاسبه همبستگی نمرات دو دسته) و روش «آلفای کرونباخ»^۳ به کمک نرم

1- Validity

2- Reliability

3- Cronbach's Alpha

جدول (۴): جدول اولیه سلسله موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان

مؤلفه‌های اصلی	مؤلفه‌های فرعی
موانع خانوادگی	مؤلفه‌ی ۱: کمبود حمایت معنوی و مادی از طرف خانواده مؤلفه‌ی ۲: مخالفت والدین با فعالیت های کارآفرینی دخترانشان مؤلفه‌ی ۳: تضاد نقش زن بعنوان همسر، مادر و کارآفرین مؤلفه‌ی ۴: وجود مسئولیت خانه داری و مراقبت از فرزندان مؤلفه‌ی ۵: لزوم برقراری تعادل بین کار و زندگی شخصی مؤلفه‌ی ۶: کمبود مهارت حرفه ای
موانع علمی - تحصیلی	مؤلفه‌ی ۷: بی تجربگی زنان در برنامه ریزی مالی مؤلفه‌ی ۸: فقدان دانش کافی در مهارت های مدیریتی مؤلفه‌ی ۹: فقدان دانش راجع به قوانین و مقررات حقوق مؤلفه‌ی ۱۰: سطح تحصیلات پایین در زنان
موانع پرورشی	مؤلفه‌ی ۱۱: عدم درک و آگاهی زنان از محیط کسب و کار و عوامل محیطی حاکم بر آن مؤلفه‌ی ۱۲: پایین بودن حضور زنان در برخی از رشته های دانشگاهی همانند فنی - مهندسی و ... مؤلفه‌ی ۱۳: عدم اجازه خانواده به دختران جهت ادامه تحصیل در رشته دلخواه مؤلفه‌ی ۱۴: پایین بودن حضور زنان در مشاغل مدیریتی مؤلفه‌ی ۱۵: تبعیض در نوع تربیت زنان
موانع شخصیتی	مؤلفه‌ی ۱۶: عدم استقلال عمل دختران و وجود حس وابستگی در زنان مؤلفه‌ی ۱۷: تبعیض در نوع تعلیم و تربیت و محتوای منابع درسی مؤلفه‌ی ۱۸: عدم اجازه حضور دختران در بازی های با تحرک و پر جنب و جوش و در نتیجه تضعیف روحیه خلاقیت در زنان
موانع مالی	مؤلفه‌ی ۱۹: عدم خود باوری و اعتماد به نفس در زنان مؤلفه‌ی ۲۰: فقدان انگیزه کافی (به علت نان آور بودن مرد در خانواده) مؤلفه‌ی ۲۱: کمبود توانایی بدنی زنان برای تحمل فشارهای کاری مؤلفه‌ی ۲۲: گرایش زنان به دستور پذیری از دیگران مؤلفه‌ی ۲۳: تحریک پذیری بیشتر زنان در هنگام مواجهه با شکست در مسائل کارآفرینی مؤلفه‌ی ۲۴: دشواری کسب سرمایه اولیه و تأمین نقدینگی مؤلفه‌ی ۲۵: محدودیت در دسترسی به اعتبارات و خدمات حمایتی به علت عدم اعتماد موسسات مالی
موانع فرهنگی - اجتماعی	مؤلفه‌ی ۲۶: عدم اعتماد سرمایه گزاران به توانایی های زنان مؤلفه‌ی ۲۷: عدم توانایی زنان در فراهم نمودن وثیقه تضمینی جهت راه اندازی یک فعالیت کارآفرینی مؤلفه‌ی ۲۸: کمبود یا نبود مکان مناسب کسب و کار و امکانات سخت افزاری و نرم افزاری مؤلفه‌ی ۲۹: دشواری تأمین مواد اولیه
موانع قانونی	مؤلفه‌ی ۳۰: عدم شناخت کافی چگونگی ورود به بازار و توسعه حضور در بازار مؤلفه‌ی ۳۱: ناباوری افراد به توانایی زنان و در نتیجه عدم اعتماد به زنان و پرهیز از همکاری با آنان مؤلفه‌ی ۳۲: باور های کلیشه ای در مورد زنان مؤلفه‌ی ۳۳: وجود فرهنگ مرد سالاری در سازمان ها و جامعه مؤلفه‌ی ۳۴: مناسبات حاکم بر سازمان کار مؤلفه‌ی ۳۵: نا امنی های اجتماعی مؤلفه‌ی ۳۶: برخوردهای منفی برخی موسسات و سازمان ها مؤلفه‌ی ۳۷: عدم پذیرش زنان به عنوان همکار در تیم های کاری از جانب مردان مؤلفه‌ی ۳۸: نابرابری های موجود در محتوای منابع درسی مؤلفه‌ی ۳۹: سختی پذیرش و اقامت یک زن تنها در هتل مؤلفه‌ی ۴۰: قوانین ناظر بر خانواده از جمله قانون منع کار زن در صورت عدم رضایت شوهر مؤلفه‌ی ۴۱: منوط بودن خروج از کشور به اجازه کتبی شوهر

افزار SPSS اشاره نمود. که مقدار (α) هر چه به ۱۰۰٪ نزدیکتر باشد بیانگر قابلیت اعتماد بیشتر پرسش نامه است. در این تحقیق جهت تعیین پایایی پرسش نامه از آزمون آلفای کرونباخ استفاده شده است. برای سنجش پایایی پرسش نامه نیز ضریب آلفای کرون باخ ۰/۹۰۱ برآورد شده است که نشان دهنده‌ی پایایی پرسش نامه است.

تجزیه و تحلیل اطلاعات

تحلیل آماری داده ها

در این بخش داده های گردآوری شده از دیدگاه آمار توصیفی و سپس با آزمون های آماری بررسی شد. بررسی های آماری با روش های آزمون یک طرفه تی-استیودنت^۱ و تحلیل واریانس^۲ انجام شد.

برای بررسی فرضیه های ۱-۱ تا ۱-۷ آزمون یک طرفه تی-استیودنت به کار رفت که یافته های آن در جدول ۵ آمده است و هم چنان که دیده می شود نشان دهنده ی درستی همه فرضیه ها به جزء فرضیه ی سوم است. این بدان معنا است که هر کدام از شش دسته موانع خانوادگی، علمی-تحصیلی، شخصیتی، مالی، فرهنگی اجتماعی و قانونی در کارآفرینی زنان مؤثر می باشد. نتایج نشان دهنده این است که موانع پرورشی در کارآفرینی زنان تأثیر گذار نیست.

اینک جای پرسش است که آیا میزان تأثیر این شش دسته از موانع یکسان است؟ برای پاسخ گویی به این پرسش، فرضیه ۲ باید آزموده شود. برای آزمون این گمانه، روش آماری تحلیل واریانس به کار رفت. یافته های این آزمون در جدول ۶ آمده است. هم چنان که دیده می شود تفاوت میان میزان تأثیر شش دسته از موانع معنی دار است. این بدین معنا است که تأثیر این شش دسته از موانع بر کارآفرینی زنان در استان یزد یکسان نیست.

همانطور که در بخش ابزار گردآوری داده های پژوهش ذکر گردید، جدول اولیه سلسله موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان با استفاده از نظر کارشناسان و اساتید در ۷ بعد و ۴۱ مؤلفه تنظیم شده بود.

1- One Sample T - Test

2- Analysis of Variance(ANOVA)

لذا در این بخش برآنیم تا با استفاده از آزمون یک طرفه تی-استیودنت میزان تأثیر گذاری هر یک از این ۴۱ مؤلفه را مورد بررسی قرار دهیم و در پایان درخت نهایی سلسله مراتب موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان را ترسیم نمائیم.

جدول ۵- یافته های برآمده از بررسی فرضیه های ۱-۱ تا ۱-۷

گمانه	آماره آزمون	سطح معنی داری	تصمیم گیری
۱-۱	۶,۰۹۱	۰,۰۰۰	درستی گمانه
۱-۲	۳,۱۸۸	۰,۰۰۲	درستی گمانه
۱-۳	۱,۶۳۹	۰,۱۰۶	نادرستی گمانه
۱-۴	۴,۱۶۳	۰,۰۰۰	درستی گمانه
۱-۵	۶,۹۸۲	۰,۰۰۰	درستی گمانه
۱-۶	۵,۹۹۸	۰,۰۰۰	درستی گمانه
۱-۷	۴,۴۲۵	۰,۰۰۰	درستی گمانه

جدول ۶- یافته های بررسی فرضیه ی ۲

گروه مؤلفه های اصلی	آماره آزمون (F)	درجه آزادی	سطح معناداری
خانوادگی	۲,۱۴۵	۵	۰,۰۴۸
علمی- تحصیلی			
شخصیتی			
مالی			
فرهنگی- اجتماعی			
قانونی			

همان طور که نتایج حاصل از بررسی جدول ۷ نشان می دهد، از ۴۱ مؤلفه ی در نظر گرفته شده، تنها ۳۰ مؤلفه بر موانع کارآفرینی زنان تأثیر دارند. از طرف دیگر نتایج حاصل از بررسی اثربخش بودن ابعاد هفت گانه ی موانع کارآفرینی زنان نشان داد که بعد پرورشی بر موانع کارآفرینی زنان تأثیر ندارد. بنابراین با حذف مؤلفه های بی اثر در موانع کارآفرینی زنان و بعد موانع پرورشی و درخت نهایی سلسله مراتب مؤثر بر موانع کارآفرینی زنان به شکل نمودار ۱ تغییر می یابد.

جدول ۷: نتایج حاصل از بررسی میزان تأثیر گذاری مؤلفه‌های موانع کارآفرینی زنان

شماره مؤلفه	آماره آزمون	سطح معنی داری	تصمیم گیری	شماره مؤلفه	آماره آزمون	سطح معنی داری	تصمیم گیری
مؤلفه‌ی ۱	۴,۵۷۲	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۲۴	۵,۰۷۹	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۲	۲,۵۷۵	۰,۰۱۳	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۲۵	۵,۲۲۹	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۳	۱,۴۹۱	۰,۱۴۱	اثر بخش نبودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۲۶	۴,۸۴۰	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۴	۲,۷۶۸	۰,۰۰۸	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۲۷	۴,۵۹۳	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۵	۱۰,۶۵۷	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۲۸	۳,۲۲۷	۰,۰۰۲	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۶	۳,۲۹۶	۰,۰۰۲	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۲۹	۴,۲۸۱	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۷	۱,۲۵۶	۰,۲۱۴	اثر بخش نبودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۰	۴,۴۴۶	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۸	۱,۹۸۹	۰,۰۵۱	اثر بخش نبودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۱	۴,۱۲۸	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۹	۱۰,۰۳۳	۰,۳۰۶	اثر بخش نبودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۲	۰,۵۹۹	۰,۵۵۲	اثر بخش نبودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۱۰	۳,۸۲۲	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۳	۳,۸۶۶	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۱۱	۲,۱۲۲	۰,۰۳۸	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۴	۶,۴۴۱	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۱۲	۰,۱۱۸	۰,۹۰۷	اثر بخش نبودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۵	۷,۱۹۴	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۱۳	۲,۴۹۵	۰,۰۱۵	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۶	۵,۷۹۳	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۱۴	۳,۰۴۹	۰,۰۰۳	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۷	۳,۸۱۹	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۱۹	۸,۰۸۷	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۸	۲,۳۸۱	۰,۰۲۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۲۰	۳,۸۷۸	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۳۹	۵,۲۲۵	۰,۰۰۰	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۲۱	۰,۴۷۵	۰,۶۳۷	اثر بخش نبودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۴۰	۲,۸۷۳	۰,۰۰۶	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۲۲	۰,۶۱۷	۰,۵۴۰	اثر بخش نبودن مؤلفه	مؤلفه‌ی ۴۱	۳,۴۱۶	۰,۰۰۱	اثر بخش بودن مؤلفه
مؤلفه‌ی ۲۳	۲,۵۷۲	۰,۰۱۳	اثر بخش بودن مؤلفه				

نتیجه گیری:

بین زنان کارآفرین و مردان کارآفرین تفاوت رفتاری وجود دارد و بررسی پدیده کارآفرینی زنان با استفاده از روش‌های تحقیق و فاکتورهای مورد مطالعه مردان مشکوک است (Brush, 1992). مطالعات متعدد دیگری نیز به دنبال بررسی ویژگی‌های کارآفرینان با تأکید بر تفاوت‌های جنسیتی بوده‌اند. در این میان پژوهش حاضر به دنبال بررسی و شناخت موانع کارآفرینی زنان بوده و برای دست‌یابی به این هدف به جمع‌آوری اطلاعات از زنان

نمودار ۱- درخت نهایی سلسله مراتب موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان

کارآفرین پرداخت تا از دیدگاه کسانی که در راه کارآفرینی با این موانع برخورد کرده‌اند، آگاهی به دست آورده و از این رهیافت به ارائه پیشنهاد برای رفع این موانع پردازد. یافته‌های پژوهش حاکی از آن است که از میان هفت دسته موانع اولیه در نظر گرفته شده، شش دسته از موانع خانوادگی، علمی-تحصیلی، شخصیتی، مالی، فرهنگی-اجتماعی و قانونی بر کارآفرینی زنان مؤثر بوده و مانع از مشارکت زنان در عرصه فعالیت‌های کارآفرینی می‌شوند.

موانع خانوادگی که از دیدگاه زنان کارآفرین استان یزد بر توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه زنان تأثیرگذار است و برخی از زیرمؤلفه‌های این دسته از موانع، کمبود حمایت معنوی و مادی از طرف خانواده، مخالفت والدین با فعالیت‌های کارآفرینی دخترانشان، وجود مسؤولیت خانه داری و مراقبت از فرزندان می‌باشد.

از دیدگاه زنان کارآفرین استان یزد موانع علمی بر کارآفرینی زنان مؤثر است و برخی از زیرمؤلفه‌های این دسته از موانع، کمبود مهارت حرفه‌ای، سطح تحصیلات پایین در زنان و عدم درک و آگاهی زنان از محیط کسب و کار و عوامل محیطی حاکم بر آن می‌باشد.

موانع شخصیتی از موانع مؤثر بر کارآفرینی زنان تعیین شده و عوامل فرعی تشکیل دهنده این موانع عدم خود باوری و اعتماد به نفس در زنان، فقدان انگیزه کافی (به علت نان آور بودن مرد در خانواده)، تحریک پذیری بیشتر زنان در هنگام مواجهه با شکست در مسائل کارآفرینی است.

در زمینه تامین مالی جهت توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه زنان موانعی به شرح: دشواری کسب سرمایه اولیه و تأمین نقدینگی، محدودیت در دسترسی به اعتبارات و خدمات حمایتی به علت عدم اعتماد موسسات مالی، عدم اعتماد سرمایه‌گذاران به توانایی‌های زنان وجود دارد.

موانع فرهنگی-اجتماعی مؤثر بر کارآفرینی زنان از دیدگاه کارآفرینان زن استان یزد عبارتند از: باورهای کلیشه‌ای در مورد زنان، وجود فرهنگ مردسالاری در سازمان‌ها و جامعه، مناسبات حاکم بر سازمان کار.

زنان کارآفرین با برخی از مسائل و مشکلات قانونی دست و پنجه نرم می‌کنند که در برخی از موارد مانع جدی برای توسعه فعالیت‌های کارآفرینانه است. پاره‌ای از این مشکلات عبارتند از: سختی پذیرش و اقامت یک زن تنها در هتل، قوانین ناظر بر خانواده از جمله قانون منع کار زن

در صورت عدم رضایت شوهر، منوط بودن خروج از کشور به اجازه کتبی شوهر. نکته حائز اهمیت آنکه موانع بعد پرورشی که شامل تبعیض در نوع تربیت زنان، عدم استقلال عمل دختران و وجود حس وابستگی در زنان، تبعیض در نوع تعلیم و تربیت و محتوای منابع درسی و عدم اجازه حضور دختران در بازی های با تحرک و پر جنب و جوش و در نتیجه تضعیف روحیه خلاقیت در زنان می شد، از نظر زنان کارآفرین جزء موانع موجود بر سر راه کارآفرینی به حساب نیامده و این نکته نشان دهنده وجود جو برابر بین زنان و مردان در مورد مسائل پرورشی است.

پیشنهادها

پیشنهادهای کاربردی:

- ۱- ایجاد قوانینی در سازمان ها، ادارات دولتی و شرکت ها در خصوص تعیین الزاماتی در مورد حداقل حضور زنان در دوره های آموزشی، پست های مدیریتی، تیم های اجرایی پروژه های مختلف و ... پیشنهاد می شود.
- ۲- با توجه به مشکل تامین اعتبار برای زنان کارآفرین پیشنهاد می شود که دولت منابع مالی ویژه ای را به بانک ها تخصیص دهد تا از محل آن اعتبارات صرفاً به زنانی که قصد سرمایه گذاری در حوزه های مختلف را دارند وام داده شود و این منابع صرفاً در اختیار زنان قرار گیرد.
- ۳- به منظور آشنایی زنان با فعالیت های کارآفرینی پیشنهاد می گردد که با برگزاری دوره های کاربردی مبانی کارآفرینی و بازاریابی و ... از طرف ادارات صنایع و سازمان فنی و حرفه ای استان و تشویق زنان به شرکت در این دوره، زمینه حضور زنان در فعالیت های کارآفرینی فراهم گردد.
- ۴- ایجاد فرهنگ سازی از طرف نهادهای فرهنگی همانند صدا و سیما و ترغیب خانواده ها به توجه بیشتر به ادامه تحصیل دختران.
- ۵- افزایش امکانات لازم جهت سکونت دختران دانشجو در خوابگاه های دانشگاه های سراسر کشور جهت ایجاد اطمینان در خانواده هایی که دختران آنها جهت ادامه تحصیل مجبور به مهاجرت از شهر خود و سکونت در شهر محل تحصیل هستند.

- ۶- آشنا ساختن دختران با فعالیت‌های کارآفرینانه از دوران دبیرستان
- ۷- تشکیل واحد حمایت از بنگاه‌های اقتصادی زنان در استانداری‌های استان‌ها و ارائه مشاوره و حمایت‌های خاص به زنان کارآفرین
- ۸- طراحی و ایجاد مرکز رشد خاص فعالیت‌های کارآفرینی زنان در پارک‌های علم و فناوری استان‌ها، به منظور تشویق و ترغیب زنان به حضور در فعالیت‌های کارآفرینی

پیشنهاد‌های پژوهشی:

- ۱- این پژوهش در سطح استان یزد انجام گرفته است، جهت افزودن بر غنای تحقیق و تعمیم نتایج به جامعه زنان کل کشور، پیشنهاد می‌شود تا در قالب یک طرح ملی موانع کارآفرینی زنان در کل کشور مورد شناسایی و تجزیه و تحلیل قرار گیرد.
- ۲- با استفاده از شیوه‌های تحلیل فازی در تحقیقات مجزا می‌توان نتایج قابل قبول‌تری را به دست آورد.
- ۳- پیشنهاد می‌شود در پژوهشی دیگر جهت شناسایی مهمترین موانع کارآفرینی زنان، تکنیک‌های MCDM جهت اولویت بندی موانع شناسایی شده در این پژوهش، مورد استفاده قرار گیرد.

References

- 1- Arasti, Z(2007), **Female Iranian entrepreneurs; socio-cultural structures contributing to job creation for women**, journal of women research, Vol. 4 No. 1,2, pp. 93-120.
- 2- Arasti, Z(2006), **Entrepreneurship development of academic women and girls**, the first seminar on women entrepreneurship and challenges
- 3- BRUSH, C.G., **Research on women business owners: Past Trends**, A New Perspective and Future Directions, Entrepreneurship: Theory and Practice, summer 1992, pp. 5-30
- 4- Buttner,E,H; Moore,D,P, (1997), **Women's organizational exodus to entrepreneurship: self-Reported motivations and correlates with success**, Journal of Small Business Management.
- 5- Buttner,E,H; Moore,D,P, (1997),**Women entrepreneurs: moving beyond the glass ceiling**, sage publication, thousand Oaks ,CA.
- 6- Golrad, P, (2006), **Designing model for job creation improvement for Iranian women**, thesis for phd , azad university
- 7- Hisrich, R. D., & Brush, C. G., (1984), **The women entrepreneur:**

- management.** skills and business problems. Journal of Small business Management, 22(1)
- 8- Hisrich, R.D., Brush, C.G. (1985), **The woman entrepreneur: characteristics and prescriptions for success**, lexington books, Lexington, MA,
  - 9- Hisrich, R.D., Brush, C.G. (1985), **The woman entrepreneur: starting, financing, and managing a successful new business**, Lexington Books, Lexington, MA
  - 10- Iranian statistics organization, 2003, 2004, 2005
  - 11- Javaheri, F & GHezavati, S(2005), **Studying the impact of gender inequality on women entrepreneurship in Iran: obstacles for women job creation**, Iran Sociology Magazine, No. 18, pp. 161-178.
  - 12- Jazani, N,(2006), **Gender justice, women rights and capabilities**, the first seminar on women entrepreneurship and challenges
  - 13- Kazemi, M(2008), **Assessing entrepreneurship by industrial managers**, casual study: Khorasan Province, Science and Development Magazine
  - 14- Karimi, Z(2006), **Government supports role in job creation for women**: casual study: women cooperatives in Mazandaran province
  - 15- OECD (1998), **“Women entrepreneurs in small and medium enterprises”**, OECD Proceedings.
  - 16- Office of labour and social affairs, 2007, **Selection of best entrepreneurship in Yazd province**, Amir Kabir festival.
  - 17- ORBAN M., (2001). **Women business owners in france: the issue of financing discrimination**, Journal of Small Business Management, pp. 95-102
  - 18- Saber, F(2003), **Options for improving women entrepreneurship in Iran: solutions for economic**, social and political equality in Iran, Women Studies Publication
  - 19- Schumpeter, Joseph A., (1934) **The theory of economic development**, Harvard University press Cambridge, MA.

Archive SID